

Residenset på Örebro slott

Länsstyrelsen
Örebro län

Publ. nr. 2008:39

Foto: Roger Lundberg (omslagsbild, 3, 8, 12, 13), Christer Pöhner (5, 11, 14-17), Maria Oscarsson (6)
Björn Fransson, Destination Örebro AB

Illustration: Länsstyrelsen samt Björn Fransson, Destination Örebro AB

Text: Länsstyrelsen

Layout: Länsstyrelsen

Tryck: Alfaprint AB

Upplaga: 2 000 ex

Örebro slott – självklar medelpunkt

Ända sedan medeltiden har Örebro slott varit stadens självklara medelpunkt. Omgärdat av Svartåns virvlande strömmar har det ständigt hållit sitt vakande öga på alla dem som passerat över ån. Riktigt hur gammalt slottet är vet ingen. På 1700-talet skrev biskopen Andreas Rhyzelius att ett slott byggdes ”midt i trettonde seculo”. Troligen var slottets äldsta del ett medeltida stenhus som senare kompletterades med ett över 30 meter högt försvarstorn.

Örebro slott har alltid följt med sin tid. På medeltiden fungerade slottet som fängelse och försvarsanläggning, på 1500- och 1600-talen var det kungsslott. På 1900-talet blev det kontor och museum, restaurang, konferensanläggning, utställningslokal och turistinformation. Vår stenborg mitt i Örebro är idag ett i högsta grad levande och öppet slott.

Någon kung finns inte längre på Örebro slott. Däremot residerar landshövdingarna i Örebro län ända sedan 1766 i slottets gamla kungsgemak.

Rose-Marie Frebran

- vår landshövding

Rose-Marie Frebran kommer att gå till historien - kanske av flera anledningar för sina gärningar - men under alla omständigheter såsom den första kristdemokrat i Sverige som utsetts till landshövding.

Hon har en imponerande mängd och bredd i sin politiska bakgrund. Riksdagsledamot under 1991-2002 och tredje vice talman i Riksdagen 1998-2002. Flera tunga styrelseposter och utredningsuppdrag, bland annat hur public service (SR, SVT och UR) ska bedrivas i framtiden.

Under de senaste åren har många örebroare börjat förknippa henne mer med fotboll än partipolitik, ordförande i ÖSK Fotbolls ideella styrelse som hon är. Men sedan hösten 2008 identifierar örebroare och andra länsbor henne som ”vår Landshövding”.

Rose-Marie Frebran föddes 1948 i Barkåkra, norra Skåne och flyttade som 17-åring till Stockholm och började på bibelskola. 1976 började hon på Örebro missionsskola och tog teologexamen i St. Paul, Minnesota i USA, där hon också arbetade som studentpastor.

1983 återvände hon till Örebro och träffade arkitekten Hans Gunnar Fredriksson. Fredriksson + Brandin blev äkta makar 1984 med efternamnet Frebran.

– Jag vill vara en stark röst för oss som vill utvecklas och verka i Örebro län. Och samtidigt se till så att de beslut som fattas av riksdag och regering får bra växtkraft i vårt län genom att samordna frågor som kan riskera hamna mellan stolarna.
– Klimatarbete, mångfald och tillgänglighet är frågor som jag känner ett särskilt varmt intresse för.

Residenset på Örebro slott

Sensommaren 1766 mottog den då nytilträdde landshövdingen i Örebro län, Johan Abraham Hamilton, ett mycket intressant budskap. Under en resa mellan Helsingborg och Stockholm planerade kronprins Gustav och den blivande drottningen Sofia Magdalena ett uppehåll i Örebro. Staden rustades till fest och på slottet lät landshövdingen på egen bekostnad inreda en ståtlig våning för det unga kronprinsparet.

Besöket ägde rum i oktober samma år och blev på många sätt en minnesvärd episod i slottets historia, som därför förtjänar ett eget avsnitt i denna skrift. Detta trots att - eller snarare eftersom - det inte riktigt avlöpte så som landshövdingen hade förväntat sig.

Sedan kungligheter lämnat staden flyttade landshövding Hamilton själv in i den nyrenoverade våningen. Han blev därmed den förste i raden av landshövdingar i Örebro län att residera på slottet.

Örebro slotts historia som bostad sträcker sig emellertid betydligt längre tillbaka i tiden än så. Redan på 1300-talet bodde slottsfogden i en del av det 25 meter höga försvarstorn som hör till slottets äldsta delar. Senare under medeltiden förstörades borganläggningen och ett kungsgemak inreddes innanför de murar som alltså utgör residenset på Örebro slott.

Under Kalmarunionens tid beboddes örebroborgen mestadels av danska och tyska fogdar. Ett av de få undantagen var åren 1434-1436 då Engelbrekt efter att ha intagit borgen hade den som sin bostad. Tiden av främmande styre avslutades i januari 1522, då borgen efter en nio månader lång belägring föll i den blivande kung Gustav Vasas händer. Trots att kung Gustav ofta vistades i Örebro, ägde inga större ombyggnader av borgen rum.

Omfattande slottsbyggen pågick vid den här tiden i bland annat Uppsala, Vadstena och på Gripsholm och den gamla örebroborgen fick vackert vänta. Men dess tid skulle komma.

1560 utnämndes Gustav Vasas yngste son Karl till hertig över Södermanland, Närke och Värmland. Hertigens stora intresse för järnhanteringen gjorde Örebro till en av hertigdömet mest betydande städer och 1573 inleddes därför en omfattande ombyggnad av den gamla medeltidsborgen. Arbetet gick tämligen långsamt och först omkring år 1600, ungefär samtidigt som hertigen blev kung Karl IX, kunde kungafamiljen börja ta slottet i anspråk vid sina besök i Örebro.

Till slottet hörde även ett stort antal administrationsbyggnader, förråd, kvarnar och stallar som var belägna i nuvarande Slottsparken. Sedan landshövdingeämbetet inrättats på 1630-talet uppfördes även två större residensbyggnader.

1627, drygt femtio år efter det första spadtaget, stod slottet äntligen färdigt. Då hade de kungliga besöken blivit allt mer sporadiska och en lång period av förfall tog sin början. 1725 var slottet så illa medfaret att det i stort sett var helt obeboeligt och landshövding Konrad Ribbing rapporterade att ”slottet allt för mycket börjar förfalla, ja synes vilja rasa alldeles omkull”. Tretton år senare blev Ribbing delvis sannspådd när stora delar av det nordöstra tornet rasade ut i Svartån och ytterligare ett torn stod ”till stalp lutandes”.

En genomgripande restaurering var nödvändig och ritningar upprättades av överintendent Carl Hårleman. Åren 1758-1764 förvandlades slottet från renässansens försvarsborg till en modern förvaltningsbyggnad i klassicistisk kostym. Två år senare ägde det omtalade kronprinsbesöket rum.

I början av 1800-talet var större delen av inredningen i den våning som bekostats av landshövding Hamilton ett minne blott. 1929-1933 togs dess vackra väggdekor åter fram i samband med den senaste större restaureringen av residenset. Sin nuvarande exteriör hade slottet fått trettio år tidigare efter en restaurering i historieromantisk anda under ledning av arkitekt Thor Thorén.

Nya tider har givit slottet nya uppgifter men residenset har bestått. Som bostad för fogdar, ståthållare, kungligheter och landshövdingar är det den enda av borgens ursprungliga funktioner som kvarstått genom åren. Residenset på Örebro Slott är därför en månghundraårig tradition och en länk mellan det förflutna, vår egen tid och framtiden.

En vandring genom residenset

Stora Salongen

Det vackra rum som först möter residensets gäster är Stora Salongen med sin eleganta 1920-talsinredning. Salongen har ett Karl Johan-möblemang från 1850-talet, ett gustavianskt möblemang och ytterligare ett antal möbler från sent 1700- och tidigt 1800-tal.

Väggarna pryds av bataljmålningarna ”Slaget vid Halle” av Per Krafft d y och ”Slaget vid Lübeck” av C A Dahlström. Båda tavlorna visar fältherren Jean Baptiste Bernadotte (Karl XIV Johan) under sin tid som Napoleons marskalk. Kopplingen till Örebro är given, det var här som Bernadotte valdes till svensk tronföljare i augusti 1810. S:t Nicolai kyrka användes som rikssal, medan det då tämligen nedgångna slottet inhyste Karl XIII och drottning Hedvig Elisabet Charlotta.

Under hertig Karls tid var rummet kungsvåningens förmak. I en på 1750-talet riven utbyggnad i norr låg den kungliga sängkammaren, medan de tornrum som idag används som gästrum var kungens lilla matsal. 1985 fick denna del av slottet åter tjäna som kungliga gemak då Carl XVI Gustaf och drottning Silvia övernattade i tornrummet i samband med sin Eriksgata.

Stora Matsalen

Innanför Stora Salongen ligger Lilla Salongen, en gång landshövdingens skrivrum. I vår tid används framför allt rummet som matsal för mindre sällskap. Därefter träder besökaren in i Stora Matsalen, paradrummet i den svit som 1766 inreddes av landshövding Johan Abraham Hamilton. Väggarna dekorerades med ”wäder och faconer” i rokokostil och dörröverstyckena pryddes med målade klasar av olika föremål.

Efter att ha varit övermålade i många år, togs väggmålningarna åter fram 1929. Dekoren konserverades och kompletterades och i ett av dörröverstyckena målades en pastisch med moderna musikinstrument, bland annat saxofon och banjo. Rummet försågs med nya snickerier och en vacker spis i kalksten från Yxhult, allt signerat arkitekt Hallström.

Stora Matsalen pryds av rokokomotiv och vägglampetter i barockstil. Övanför spisen hänger C J Coernelius porträtt av kung Adolf Fredrik.

Gula Salongen

Efter Stora Matsalen följer Gula Salongen. Väggarnas klassicerande Alagréc-bård kan liksom Stora Matsalens väggdekor vara från 1760-talet, men kan även ha tillkommit först 1812. I salongen finns en spis som skänktes av AB Bofors på 1940-talet. I spisen finns gjutna hållar i form av kartor där de många järnbruken i Örebro län finns markerade med sina stämplat.

I salongens spis finns gjutna hållar i form av kartor där de många järnbruken i Örebro län finns markerade med sina stämplat.

Ljuskronan i Gula Salongen är från 1800-talet och har sin egen historia. Enligt traditionen beställde den franske kungen Ludvig Filip tio stycken, men för säkerhets skull tillverkades även en elfte. Denna hamnade sedermera på Örebro slott sedan sändebudet Gustaf von Dardel kommit över den i Paris.

Karl Johanssalongen

I början på 1800-talet var hela slottet i mycket dåligt skick, vilket i högsta grad även gällde detta rum, som under valriksdagen 1810 var kungens sängkammare. Muren var sprucken och fönsterbågarna så ruttna att de knappt förmådde hålla regnet borta. Kung Karl XIII led svårt av det kalla rummet och drottningen hävdade med bestämdhet att det nedgångna residenset var en fara för makens liv.

Någon överhängande risk var det nog knappast eftersom riksdagen ägde rum i augusti. Alltjämt vid liv kunde Karl XIII i detta rum meddelas nyheten av att han begåvats med en ”son”. Så uttrycktes valet av Karl Johan, då tronföljaren formellt sett adopterades av sin företrädare. I samband med detta skedde det sista momentet i valproceduren, stadfästandet av valet genom kungens namnunderskrift.

Även om det kan tyckas märkligt, närvarade ”sonen” aldrig vid riksdagen. Först två år senare, i samband med 1812 års örebroriksdag, besökte Karl Johan staden och slottet. Med sig hade han det porträtt av honom själv, signerat Fredrik Westin, som än idag pryder salongen och som har givit den dess namn.

Bland salongens möbler återfinns en av slottets verkliga klenoder, det gustavianska möblemanget med blåmönstrat tyg.

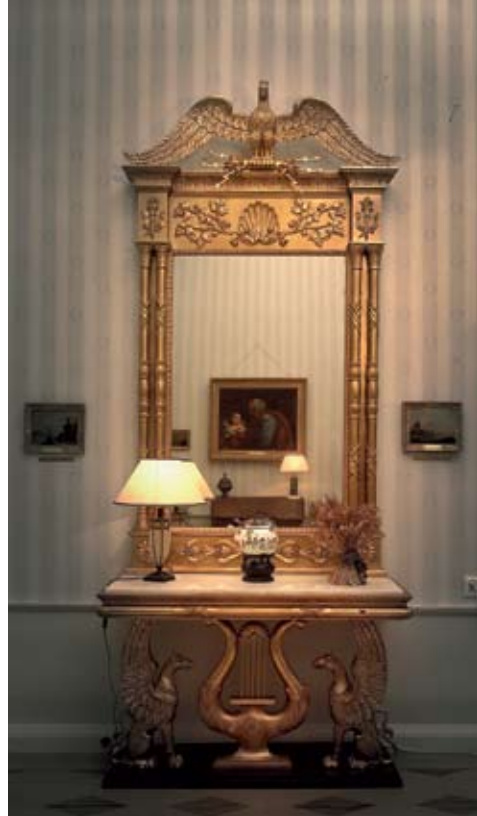
Kungliga Sängkammaren

Efter att ha passerat det lilla gästrummet, ”Sibylle-rummet”, kommer besökaren in i den ”Kungliga Sängkammaren”. Namnet har rummet fått efter en förväxling med Karl XIII:s sängkammare under valriksdagen 1810, alltså nuvarande Karl Johanssalongen. Kungliga sängkammaren skapades först i samband med renoveringen 1811-12. Här tronar en dubbelsäng i empir och en ståtlig empirispegel med konsolbord. Innanför sängkammaren finns ett litet elegant kabinett möblerat i empir och med en kristallkrona från 1700-talet. Kungliga Sängkammaren skapades först i samband med renoveringen 1811-12.

Ovanför sängkammaren finns ett antal mindre entrésolrum som tidigare var kammartjänarens rum. Läget direkt i anslutning till det sydvästra trapphuset gjorde att kammartjänaren inte behövde passera hela residensvåningen, utan på betjänters vis kunde vara ”osynlig” tills dess hans tjänster önskades. Illvilliga rykten vill göra gällande att andra nattgäster emellanåt vistades i rummet.

Om detta verkligen är sant är emellertid en av alla de frågor kring slottets historia vars svar alltjämt höljs i historiens dunkel.

Praktfull empirispegel med konsolbord i Kungliga Sängkammaren.

Kabinett med möbler i empirstil och kristallkrona från 1700-talet.

Köket och nordöstra tornets bottenvåning

Slottets stora kök var sedan medeltiden inrymt i södra längans bottenvåning. Omkring 1770 flyttades det till sin nuvarande plats, till det som från 1600-talets början varit bagarkammaren. I samband med flytten murades den imponerande spiskupan som än idag utgör blickfånget i köket.

Från köket leder en stentrappa ner i nordöstra tornets källarvåning som på 1700-talet var hushållerskans bostad. Den alltjämt bevarade trappan är målad med vita kors, en god hjälp för den som tvingas vandra i mörka trappor.

Under 1600-talet hade redskap för murbrukstillverkning förvarats i tornet. I protokollen finns dessutom den något förvånande uppgiften att här en gång i tiden funnits ”två lavetthjul sönderskjutna vid Karl XI kröning”. Hur, och framför allt varför dessa hamnat i Örebro, förtäljer dock inte historien.

Efter att ha varit hushållerskans bostad kom tornrummet att användas som skafferier. Från denna tid minner alltjämt ett antal kraftiga krokar i taket. Idag används det ena av rummen som förråd, medan det andra sedan 1920-talet är uppdelat i två rum, dels ett rum för vinprovning, dels slottets vinkällare.

I köket finns 1700-talets imponerande spiskupa alltjämt bevarad. Rummets golv ligger 75 cm lägre än det övriga våningsplanet, detta då man i brist på fläktar strävade efter rymd.

Trappan från köket ner till tornrummet är målad med vita kors, en god hjälp för den som i mörker skulle ta sig från köket ner till det gamla skafferiet.

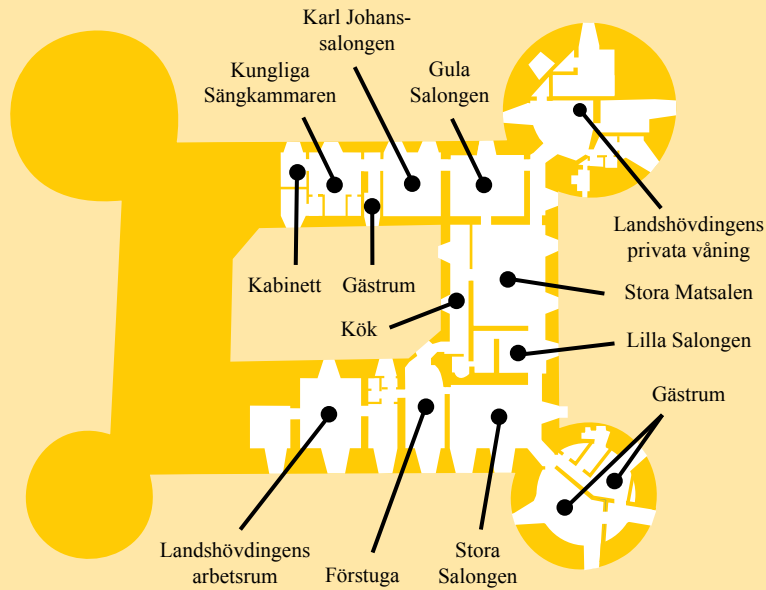
Landshövdingens arbetsrum

I östra längan ligger landshövdingens nuvarande arbetsrum. Tillsammans med de omgivande rummen har det sin speciella plats i slottets historia. 1637 tillfångatogs den kejserlige fältmarskalken Georg von Arnim. Rädslan för att han skulle rymma betraktades som överhängande och för att minska risken något beslöts att han skulle flyttas från Stockholm till Örebro. På slottet iordningställdes en svit på tre rum för denne prominente krigsfånge - som dock aldrig dök upp. Precis som befarat rymde nämligen von Arnim innan man hunnit föra honom till Örebro. Sviten kom ändå att kallas ”Arnhems kamrar” och kom till användning tjugo år senare. Då hölls den polske underkanslern Radziejowski som krigsfånge på Örebro slott. Polacken lär ha varit en synnerligen besvärlig gäst som klagade högljutt på såväl logi som mat. Kanske skulle han ha gjort som näste store fånge i ”Arnhems kamrar”, den ryske generalen I J Trubetskoj. När denne hölls som krigsfånge 1750 hade han förutom kammartjänare och drängar också med sig en egen kock. Ett av rummen (idag kapprum) kallas därför sedan dess för ”Lilla Ryssköket”.

Landshövdingar i Örebro län

Gustav Leijonhufvud	1634–1648	Salomon Löfvenskjöld	1801–1816
Krister Bonde	1648–1653	Nils Gyldenstolpe	1817–1834
Gustav Soop	1653–1658	Erik Johan Bergenskjöld	1835–1856
Abraham Leijonhufvud	1658–1676	Carl Åkerhielm	1856–1876
Jakob Fleming	1676–1677	Axel Bergström	1876–1893
Mårten Reutercrantz	1677–1680	Axel G. Svedelius	1893–1904
Klas Fleming	1680–1681	Theodor Nordström	1904–1911
Gustav Lilliecrona	1681–1685	Karl Johan Bergström	1911–1925
Didrik Wrangel	1685–1693	Henning Elmquist	1925–1928
Fromhold Fägerskiöld	1693–1706	Bror C. Hasselrot	1928–1947
Salomon Cronhielm	1707–1714	Karl Johan Olsson	1947–1960
Klas Ekeblad	1714–1719	Valter Åman	1961–1971
Konrad Ribbing	1719–1729	Harald Aronsson	1971–1980
Erik Wrangel	1729–1739	Elvy Olsson	1980–1989
Nils Reuterholm	1739–1756	Sigvard Marjasin	1989–1994
Adolf Mörner	1756–1766	Gerd Engman	1995–2004
Johan Abraham Hamilton	1766–1780	Sören Gunnarsson	2004–2008
Evert August Franc	1780–1796	Rose-Marie Frebran	2008–
Karl Didrik Hamilton	1796–1801		

Residensvåningen

Stora köket och vinkällaren är belägna på
bottenvåningen, under Stora Salongen och gästrummen.

Länsstyrelsen
Örebro län

www.lansstyrelsen.se/orebro